

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PEDRO CRUZ VILLALÓN
της 4ης Ιουνίου 2015¹

Υπόθεση C-650/13

Thierry Delvigne
κατά
Commune de Lesparre Médoc
και
Préfet de la Gironde

[αίτηση του Tribunal d'instance de Bordeaux (Γαλλία) για την έκδοση προδικαστικής απόφασεως]

«Άρθρα 10 ΣΕΕ και 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ — Άρθρο 20, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ — Άρθρο 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ — Άρθρα 39 και 49 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Πράξη περί εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου — Πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης — Αντιπροσωπευτική δημοκρατία — Άμεση εκπροσώπηση — Συμμετοχή στη δημοκρατική ζωή της Ένωσης — Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο — Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου — Περιορισμός θεμελιώδους δικαιώματος — Εθνική νομοθεσία προβλέπουσα τη μόνιμη στέρηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων — Επικέστερη ποινική νομοθεσία μη έχουσα εφαρμογή σε όσους καταδικάστηκαν σε τελευταίο βαθμό πριν την έναρξη ισχύος της — Ίση μεταχείριση των υπηκόων των κρατών μελών — Απαράδεκτο»

1. Στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας με αντικείμενο τη διαγραφή από τους εκλογικούς καταλόγους ενός υπηκόου που τελεί σε επ' αόριστον στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ως παρεπόμενη συνέπεια της καταδίκης του για ανθρωποκτονία, υποβάλλονται στο Δικαστήριο δύο ερωτήματα σχετικά με τη συμβατότητα προς το δίκαιο της Ένωσης εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως που επιτρέπει τη δημιουργία της καταστάσεως αυτής, με συγκεκριμένη αναφορά σε δύο άρθρα του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) σχετικά με ισάριθμα θεμελιώδη δικαιώματα: το δικαίωμα αναδρομικής ισχύος του επικέστερου ποινικού νόμου (άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος) και το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άρθρο 39, παράγραφος 2)².

2. Όπως συμβαίνει συχνά κάθε φορά που τίθεται το ζήτημα της ενδεχόμενης εφαρμογής των διατάξεων του Χάρτη (άρθρο 51, παράγραφος 1) σε πράξη δημόσιας αρχής, επιβάλλεται και εν προκειμένω, βάσει κυρίως της νομολογίας που καθιερώθηκε με την απόφαση Åkerberg Fransson³, η εξέταση του προκαταρκτικού ερωτήματος ως προς το εάν οι επίμαχες εθνικές νομοθετικές διατάξεις έχουν εκδοθεί κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

2 — Στο εξής ως «δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι».

3 — Υπόθεση C-617/10, EU:C:2013:105.

3. Θα δώσω χωριστή απάντηση στο εν λόγω προκαταρκτικό ερώτημα, ώστε να μπορέσω εν συνεχεία να ασχοληθώ, κατά τρόπο αποκλειστικό, με το ζήτημα που τίθεται με το δεύτερο ερώτημα, ήτοι τον σεβασμό από την εθνική νομοθεσία του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με τη σημαντική επί του σημείου αυτού αρωγή της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

I – Νομικό πλαίσιο

A. Διεθνές δίκαιο

4. Το άρθρο 3 του προσθέτου πρωτοκόλλου 1 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), προβλέπει τα εξής:

«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διενεργούν, κατά [εύλογα] διαστήματα, ελεύθερες μυστικές εκλογές, υπό συνθήκες επιτρέπουσες την ελεύθερη έκφραση της λαϊκής [βουλήσεως] ως προς την εκλογή του νομοθετικού σώματος.»

B. Δίκαιο της Ένωσης

1. Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

5. Το άρθρο 10 ΣΕΕ ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Η λειτουργία της Ένωσης θεμελιώνεται στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

2. Οι πολίτες εκπροσωπούνται άμεσα στο επίπεδο της Ένωσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

[...]

3. Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στον δημοκρατικό βίο της Ένωσης. Οι αποφάσεις λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο ανοιχτά και εγγύτερα στους πολίτες.

[...]»

6. Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ, «[τ]α μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται για πέντε έτη με άμεση, καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία»..

2. Η Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

7. Το άρθρο 20 ΣΛΕΕ έχει ως εξής:

«1. Θεσπίζεται ιθαγένεια της Ένωσης. Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. Η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται και δεν αντικαθιστά την εθνική ιθαγένεια.

2. Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες. Έχουν μεταξύ άλλων:

[...]

- β) το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και στις δημοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας τους, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους,

[...]

Τα δικαιώματα αυτά ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που ορίζονται από τις Συνθήκες και από τα μέτρα που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους.»

8. Κατά το άρθρο 22, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, «[μ]ε την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 223, παράγραφος 1 και των διατάξεων που θεσπίζονται προς εφαρμογή του, κάθε πολίτης της Ένωσης που κατοικεί σε κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοος έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος μέλος της κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους. Το δικαίωμα αυτό ασκείται με την επιφύλαξη των λεπτομερέστερων διατάξεων που θεσπίζει το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία, ομοφώνως και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Οι διατάξεις αυτές μπορούν να προβλέπουν παρεκκλίσεις όταν αυτό δικαιολογείται λόγω ειδικών προβλημάτων σε ένα κράτος μέλος».

3. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

9. Το άρθρο 39 του Χάρτη προβλέπει τα εξής:

«1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους.

2. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με άμεση και καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία.»

10. Κατά το άρθρο 49, παράγραφος 1, του Χάρτη, «[κ]ανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο. Ούτε επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη η οποία ίσχυε κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή».

11. Το άρθρο 51 του Χάρτη ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες.

2. Ο παρών Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες.»

12. Το άρθρο 52 του Χάρτη ορίζει ότι:

«1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

2. Τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον παρόντα Χάρτη και τα οποία αποτελούν αντικείμενο διατάξεων των Συνθηκών ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που καθορίζονται σε αυτές.

3. Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.

[...]

4. Πράξη περί εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁴

13. Το άρθρο 1 της Πράξεως του 1976 ορίζει:

«1. Σε κάθε κράτος μέλος, τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με αναλογικό σύστημα, βάσει ψηφοδελτίων συνδυασμών ή ενιαίου ψηφοδελτίου με έκφραση προτιμήσεων.

[...]

3. Οι εκλογές διεξάγονται με άμεση, καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία.»

14. Κατά το άρθρο 8 της πράξεως του 1976, «[μ]ε την επιφύλαξη των διατάξεων της παρούσας πράξεως, η εκλογική διαδικασία διέπεται, σε κάθε κράτος μέλος, από τις εθνικές διατάξεις [...]».

Γ. Γαλλικό δίκαιο

15. Σύμφωνα με το άρθρο 28 του θεσπισθέντος με τον νόμο 1810-02-12, της 12ας Φεβρουαρίου 1810, Ποινικού Κώδικα (στο εξής: παλαιός Ποινικός Κώδικας), η ποινική καταδίκη επάγεται την υποβάθμιση της ιδιότητας του πολίτη, νοουμένης ως τέτοιας, κατά το άρθρο 34 του παλαιού Ποινικού Κώδικα, της στέρησης του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και, γενικώς, όλων των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

16. Ο παλαιός Ποινικός Κώδικας καταργήθηκε με τον νόμο 92-1336, της 16ης Δεκεμβρίου 1992, περί θεσπίσεως νέου Ποινικού Κώδικα και περί τροποποιήσεως ορισμένων διατάξεων του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας, με ισχύ από 1ης Μαρτίου 1994.

4 — Προσαρτημένη στην απόφαση 76/787/ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 1976, περί εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση καθολική ψηφοφορία (JO L 278, σ. 5), όπως έχει τροποποιηθεί με την απόφαση 2002/772/ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2002 και της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, για την τροποποίηση της πράξης εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση καθολική ψηφοφορία (EE L 283, σ. 1), στο εξής: Πράξη του 1976.

17. Το άρθρο 370 του νόμου της 16ης Δεκεμβρίου 1992 (στο εξής: νόμος του 1992), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 13 του νόμου 94-89, της 1ης Φεβρουαρίου 1994, ορίζει ότι, υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 702-1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, διατηρούνται οι στερητικές των ατομικών, πολιτικών και οικογενειακών δικαιωμάτων ποινές, καθώς επίσης η απαγόρευση διορισμού ως ενόρκου, οι οποίες απορρέουν από ποινική καταδίκη που έχει απαγγελθεί σε τελευταίο βαθμό πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου.

18. Το άρθρο 702-1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 2009-1436, της 24ης Νοεμβρίου 2009, περί σωφρονισμού, ορίζει ότι κάθε πρόσωπο που τελεί υπό στέρηση, απαγόρευση ή ανικανότητα συνεπεία καταδίκης σε κύρια ή παρεπόμενη ποινή μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο την ολική ή μερική άρση τους.

19. Ο νόμος 77-729, της 7ης Ιουλίου 1977, περί εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ορίζει στο άρθρο 2 ότι η εκλογή αυτή διέπεται από τον Εκλογικό Κώδικα.

20. Το κεφάλαιο 1 του τίτλου 1 του βιβλίου I του Εκλογικού Κώδικα, με το οποίο θεσπίζονται οι προϋποθέσεις κτήσεως του δικαιώματος του εκλέγειν, προβλέπει στο άρθρο του L 2 ότι το δικαίωμα του εκλέγειν έχουν οι Γάλλοι υπήκοοι άνω των 18 ετών που απολαμβάνουν των ατομικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων και δεν είναι ανίκανοι, σύμφωνα με τον νόμο, για δικαιοπραξία.

21. Κατά το άρθρο L 6 του Εκλογικού Κώδικα, όσοι έχουν στερηθεί του δικαιώματος ψήφου από τα δικαστήρια, σύμφωνα με τον νόμο, δεν μπορούν να εγγραφούν, για το χρονικό διάστημα που ορίζει η δικαστική απόφαση, στους εκλογικούς καταλόγους.

II – Πραγματικά περιστατικά

22. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ανάγεται σε ένδικη διαδικασία κινηθείσα από τον T. Delvigne κατά διοικητικής αποφάσεως διατάσσουσας τη διαγραφή του από τους εκλογικούς καταλόγους συνεπεία της στερητικής του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ποινής, διαγραφή η οποία επιβλήθηκε ως ποινή παρεπόμενη της αμετάκλητης καταδίκης του σε κάθειρξη δώδεκα ετών για ανθρωποκτονία.

23. Κατά τον χρόνο της αμετάκλητης καταδίκης του T. Delvigne, ήτοι στις 30 Μαρτίου 1988, ο παλιός γαλλικός Ποινικός Κώδικας προέβλεπε τη μόνιμη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι όσων είχαν καταδικασθεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή. Ο νόμος του 1992 κατήργησε τον αυτοδίκαιο και χρονικά αόριστο χαρακτήρα της παρεπόμενης αυτής ποινής, μόνον όμως για τις ποινές που επιβλήθηκαν μετά την έναρξη ισχύος του νέου Κώδικα.

24. Ο T. Delvigne προσέφυγε ενώπιον του Tribunal d'instance de Bordeaux κατά της διαγραφής του από τους εκλογικούς καταλόγους, αιτούμενος την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος με το επιχείρημα ότι η εφαρμοσθείσα νομοθετική ρύθμιση επάγεται δυσμενή μεταχείριση αντίθετη προς τον Χάρτη. Το Tribunal d'instance έκανε δεκτό το αίτημα αυτό, με αποτέλεσμα να κινηθεί η παρούσα διαδικασία.

III – Προδικαστικά ερωτήματα

25. Τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν από το Tribunal d'instance de Bordeaux στις 9 Δεκεμβρίου 2013 είναι τα ακόλουθα:

«Πρέπει το άρθρο 49 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθετική διάταξη που διατηρεί σε ισχύ απαγόρευση, κατά τα λοιπά αόριστη και δυσανάλογη, βάσει της οποίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί ελαφρύτερη ποινή στα πρόσωπα που καταδικάστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του επεικέστερου ποινικού νόμου 94-89 της 1ης Φεβρουαρίου 1994;

Πρέπει το άρθρο 39 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εφαρμόζεται στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαγορεύει στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιβάλλουν γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη αποστέρηση της ασκήσεως των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, ούτως ώστε να μην προκαλείται άνιση μεταχείριση των υπηκόων των κρατών μελών;»

IV – Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

26. Στη διαδικασία παρέστησαν, καταθέτοντας γραπτές παρατηρήσεις, ο T. Delvigne, η Commune de Lesparre-Médoc, η Γερμανική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Ισπανική και η Γαλλική Κυβέρνηση, καθώς επίσης το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Επιτροπή. Όλοι οι ανωτέρω παρέστησαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 20ής Ιανουαρίου 2015. Στο πλαίσιο της επ' ακροατηρίου συζήτησεως και σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφοι 1 και 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, κλήθηκαν να απαντήσουν σε ορισμένες ερωτήσεις: 1) εάν το άρθρο 370 του νόμου του 1992 συνιστά περίπτωση εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, 2) ποιοι θα μπορούσαν να είναι οι «στόχο[ι] γενικού ενδιαφέροντος», κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, τους οποίους εξυπηρετούν οι απορρέοντες από ποινική καταδίκη περιορισμοί του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, 3) ως ερώτημα απευθυνόμενο ιδίως στη Γαλλική Κυβέρνηση, ποια πρόσωπα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 370 του νόμου του 1992 και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορούν να επιτύχουν την ολική ή μερική άρση της στέρησης του δικαιώματος και 4) ο T. Delvigne ερωτήθη συγκεκριμένα εάν έχει αιτηθεί την ολική ή μερική άρση της στέρησης του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, σε καταφατική περίπτωση, ποια κατάληξη είχε η αίτησή του.

V – Επιχειρηματολογία

A. Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων και της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

27. Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, ευθύς εξαρχής, ότι η διάταξη περί παραπομπής είναι προδήλως απαράδεκτη καθόσον ούτε αναφέρει τους λόγους για τους οποίους η υποβολή των προδικαστικών ερωτημάτων ήταν αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, ούτε επίσης προσδιορίζει επαρκώς το πραγματικό και νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται τα ερωτήματα αυτά.

28. Η Ισπανική και η Γαλλική Κυβέρνηση φρονούν ότι το Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, η επίμαχη εθνική νομοθεσία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, εφόσον η οικεία διάταξη έχει τον χαρακτήρα μεταβατικού ποινικού κανόνα ο οποίος επιδιώκει την επίτευξη σκοπών που δεν καλύπτονται από τη νομοθεσία της Ένωσης. Η Ισπανική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι αρμόδια για τον καθορισμό των δικαιούχων του δικαιώματος ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι τα κράτη μέλη.

29. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει, εξάλλου, ότι το Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να αποφανθεί επί του πρώτου ερωτήματος στον βαθμό που το αιτούν δικαστήριο δεν προβάλλει κάποιο στοιχείο ικανό να αποδείξει ότι το αντικείμενο της κύριας δίκης αφορά την ερμηνεία ή την εφαρμογή κανόνα της Ένωσης διαφορετικού αυτών που περιέχονται στον Χάρτη.

30. Τόσο ο T. Delvigne όσο και η Επιτροπή και, μόνον όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τάσσονται υπέρ της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου. Κατά την κρίση της Επιτροπής, τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, όταν θεσπίζουν διατάξεις γενικής ή ατομικής εφαρμογής για τον καθορισμό των δικαιούχων του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το δίκαιο της Ένωσης, και συγκεκριμένα το άρθρο 8 της Πράξεως του 1976, καθιστά δέσμια την αρμοδιότητά τους προς τον σκοπό αυτόν και υπό την έννοια αυτή δεσμεύονται από τα δικαιώματα που αναγνωρίζει ο Χάρτης.

31. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο φρονεί ότι ο Χάρτης έχει εφαρμογή και ότι, συνεπώς, πρέπει να δοθεί απάντηση στο δεύτερο ερώτημα. Κατά την άποψή του, υπό το πρίσμα του άρθρου 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ, του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και των άρθρων 1, παράγραφος 3, και 8 της Πράξεως του 1976, η Γαλλία εφήρμοσε το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του Χάρτη, καθόσον προέβη σε θέσπιση εθνικών διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι διατάξεις αυτές αποτελούν διατάξεις του δικαίου της Ένωσης διαφορετικές αυτών του Χάρτη και, δυνάμει αυτών, η Γαλλία ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένη υποχρέωση απορρέουσα από το δίκαιο της Ένωσης, ήτοι τη διασφάλιση της εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με καθολική ψηφοφορία. Εξάλλου, υπό το πρίσμα του άρθρου 8 της Πράξεως του 1976, μολονότι η εκλογική διαδικασία διέπεται από τις εθνικές διατάξεις, εντούτοις, οι διατάξεις αυτές εντάσσονται στο δίκαιο της Ένωσης. Το γεγονός ότι η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ρυθμίζεται, κατά το γαλλικό δίκαιο, με παραπομπή στις διατάξεις του Εκλογικού Κώδικα οι οποίες έχουν εφαρμογή στις λοιπές εκλογές που διεξάγονται στη Γαλλία δεν σημαίνει ότι η διεξαγωγή των ευρωπαϊκών εκλογών αποτελεί αρμοδιότητα μη ανατεθείσα στην Ένωση.

B. Επί του πρώτου ερωτήματος

32. Ο T. Delvigne φρονεί ότι το άρθρο 49 του Χάρτη αντιτίθεται σε διάταξη όπως αυτή του άρθρου 370 του νόμου του 1992, η οποία απαγορεύει την αναδρομική ισχύ επεικέστερης ποινικής ρυθμίσεως, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ανισότητα μεταξύ των καταδικασθέντων πριν το 1994 και μετά την ημερομηνία αυτή.

33. Η Commune de Lesparre-Médoc, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Γαλλική Κυβέρνηση –επικουρικώς–, καθώς επίσης και η Επιτροπή, υποστηρίζουν ότι το άρθρο 49, παράγραφος 1, του Χάρτη δεν αντιτίθεται στην εφαρμογή της επίμαχης στην κύρια δίκη νομοθεσίας, καθόσον κατά τον χρόνο της αμετάκλητης καταδίκης του T. Delvigne δεν βρισκόταν σε ισχύ λιγότερο αυστηρή νομοθετική ρύθμιση. Τούτο μπορεί να συναχθεί τόσο από το γράμμα του άρθρου 49, παράγραφος 1, του Χάρτη όσο και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Γ. Επί του δεύτερου ερωτήματος

34. Ο T. Delvigne υποστηρίζει ότι το άρθρο 39 του Χάρτη αντιτίθεται επίσης στις διατάξεις του άρθρου 370 του νόμου του 1992, στον βαθμό που δημιουργεί ανισότητα λόγω εθνικότητας, επικαλούμενος προς τούτο το άρθρο 3 του πρόσθετου πρωτοκόλλου 1 της ΕΣΔΑ.

35. Η Commune de Lesparre-Médoc φρονεί ότι δεν υφίσταται δυσμενής μεταχείριση αφ' ης στιγμής η προβλεπόμενη από τον Εκλογικό Κώδικα, πριν την έναρξη ισχύος του νόμου του 1992, ποινή είχε εφαρμογή, υπό τους ίδιους όρους, σε κάθε πολίτη της Ένωσης που επιθυμούσε να ψηφίσει στη Γαλλία.

36. Η Γαλλική Κυβέρνηση προτείνει, επικουρικώς, να δοθεί απάντηση υπό την έννοια ότι το άρθρο 39 του Χάρτη δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να προβλέπουν αόριστη αποστέρηση της ασκήσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε περίπτωση ποινικής καταδίκης για τη διάπραξη σοβαρού αδικήματος, υπό την επιφύλαξη ότι προβλέπεται δυνατότητα άρσεώς της. Πρώτον, η Γαλλική Κυβέρνηση διευκρινίζει ότι η εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει γενική και αόριστη στέρηση του δικαιώματος. Αφενός, η στέρηση καταλαμβάνει εκείνους που, όπως ο T. Delvigne, έχουν καταδικαστεί σε στερητική της ελευθερίας ποινή πέντε ετών έως ισόβια κάθειρξη· δεν πρόκειται για ποινή που επιβάλλεται αυτοδικαίως και ανεξαρτήτως της διάρκειας της κύριας ποινής ή της βαρύτητας του αδικήματος. Αφετέρου, ο τελών υπό στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι μπορεί να ζητήσει την άρση της, κάτι που δεν φαίνεται να έπραξε ο T. Delvigne.

37. Δεύτερον, η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να θέτουν περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζει ο Χάρτης, εφόσον συμμορφώνονται με προϋποθέσεις που, κατά την κρίση της, ικανοποιούνται στην περίπτωση της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας.

38. Η Γερμανική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 39, παράγραφος 2, του Χάρτη έχει την έννοια ότι η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας επιτρέπει τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι για επιτακτικούς λόγους, όπως είναι η εξασφάλιση ότι η εκπροσώπηση του εκλογικού σώματος δεν ανατίθεται σε πρόσωπα που έχουν καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση. Ένας τέτοιος λόγος θα δικαιολογούσε τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε περίπτωση αμετάκλητης ποινικής καταδίκης, υπό την προϋπόθεση ότι η νομοθετική ρύθμιση σταθμίζει επαρκώς τη βαρύτητα της ποινής και τη διάρκεια της στερήσεως, εναπόκειται δε στο εθνικό δικαστήριο να διαπιστώσει εάν η εφαρμοζόμενη νομοθεσία πληροί τις απαιτήσεις αυτές.

39. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου φρονεί ότι το άρθρο 39 του Χάρτη δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν μέτρα τα οποία, όπως το εφαρμοσθέν στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεν επάγονται διακρίσεις των υπηκόων των κρατών μελών. Κατά την κρίση της, είναι σαφές ότι το δικαίωμα της Ένωσης δεν αναγνωρίζει δικαίωμα ψήφου δυνάμενο να προβληθεί κατά του μέτρου αυτού για άλλους λόγους πέραν της διακρίσεως λόγω ιθαγένειας. Πρώτον, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι ο καθορισμός του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις ευρωπαϊκές εκλογές ανήκει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών και ότι το άρθρο 39 του Χάρτη δεν μπορεί να τύχει διαφορετικής ερμηνείας χωρίς τον κίνδυνο διευρύνσεως των αρμοδιοτήτων της Ένωσης κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφος 1, ΣΕΕ. Δεύτερον, ο T. Delvigne δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 39, παράγραφος 1, του Χάρτη αφ' ης στιγμής είναι Γάλλος υπήκοος και δεν έχει ασκήσει την ελευθερία κυκλοφορίας ως Ευρωπαίος πολίτης. Το άρθρο 39 αντικατοπτρίζει τα δικαιώματα που απονέμονται από τα άρθρα 20 ΣΛΕΕ και 22 ΣΛΕΕ και εφαρμόζεται εντός των ορίων και υπό τις προϋποθέσεις των άρθρων αυτών. Επομένως, το αναγνωριζόμενο από το άρθρο 39 του Χάρτη δικαίωμα εξασφαλίζεται σε όσους πολίτες της Ένωσης κατοικούν σε κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι. Το γεγονός ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, οι πολίτες της Ένωσης μπορούν να επικαλεστούν την ευρωπαϊκή ιθαγένειά τους έναντι του κράτους μέλους του οποίου είναι υπήκοοι δεν ασκεί επιρροή στην απαγόρευση διακρίσεων όσον αφορά το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

40. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι το άρθρο 39 του Χάρτη περιέχει υποκειμενικά δικαιώματα θεσπισθέντα υπέρ των ιδιωτών. Κατά την κρίση του, το αναγνωριζόμενο από αυτό δικαίωμα ψήφου δεν διασφαλίζεται μόνο στους πολίτες της Ένωσης που ψηφίζουν σε κράτος μέλος διαφορετικό από αυτό της ιθαγένειάς τους, αλλά και στους υπηκόους του κράτους μέλους του τόπου ψηφοφορίας.

41. Ως προς το σημείο αυτό, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστηρίζει, πρώτον, ότι, όπως προκύπτει από το γράμμα και τις επεξηγήσεις του Χάρτη, το άρθρο 39 περιλαμβάνει δύο διαφορετικά θεμελιώδη δικαιώματα, ήτοι το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης οι οποίοι δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους κατοικίας τους να ψηφίσουν στο τελευταίο αυτό κράτος στις ευρωπαϊκές εκλογές (παράγραφος 1) και, επιπλέον, το δικαίωμα εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με άμεση και καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία (παράγραφος 2).

42. Δεύτερον, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προβάλλει ότι το πεδίο της παραγράφου 2 του άρθρου αυτού δεν περιορίζεται από τη φράση «υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους», καθόσον η ιθαγένεια της Ένωσης, με την οποία είναι συνδεδεμένο το δικαίωμα αυτό, συνεπάγεται ένα καθεστώς του οποίου οι έννομες συνέπειες εκδηλώνονται ακόμη και ελλείψει διασυνοριακού στοιχείου.

43. Τρίτον, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο φρονεί ότι, προκειμένου να εξασφαλισθεί η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 39, παράγραφος 2, του Χάρτη, η διάταξη αυτή πρέπει να γίνει αντιληπτή ως περιέχουσα ένα υποκειμενικό δικαίωμα που συμπληρώνει το άρθρο 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ. Υπό την έννοια αυτή, η καθολική ψηφοφορία, που είναι η κεντρική έννοια για τον ορισμό της ουσίας του δικαιώματος αυτού, συνεπάγεται ένα γενικό, κατ' αρχήν, δικαίωμα *ratione personae* για την άνευ όρων προστασία όχι μόνον των πολιτών της Ένωσης που ψηφίζουν σε κράτος μέλος άλλο από αυτό της καταγωγής τους, αλλά και των υπηκόων του κράτους μέλους του τόπου ψηφοφορίας.

44. Κατά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οποιουδήποτε είδους περιορισμός του δικαιώματος ψήφου στις ευρωπαϊκές εκλογές θα συνιστούσε επέμβαση στο κατοχυρούμενο από τον Χάρτη δικαίωμα του πολίτη της Ένωσης σε καθολική ψηφοφορία, ενώ, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του ίδιου του Χάρτη και τη νομολογία, ο περιορισμός ενός δικαιώματος από τα κράτη μέλη είναι δυνατός μόνον εφόσον τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο φρονεί ότι θα επρόκειτο για δυσανάλογο περιορισμό εάν αυτός ήταν σωρευτικός, γενικός, αυτοδίκαιος και μη διαφοροποιούμενος ανάλογα με τη βαρύτητα του διαπραχθέντος αδικήματος. Αντιθέτως, θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας αν εφαρμοζόταν σε συγκεκριμένα αδικήματα επαρκώς διακρινόμενα και αν υφίστατο η δυνατότητα επανεξετάσεώς του, στο δε εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να διενεργήσει αυτόν τον έλεγχο αναλογικότητας εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο ασκήθηκε η εν λόγω δυνατότητα επανεξετάσεως.

45. Τέλος, η Επιτροπή επισημαίνει, πρώτον, ότι, αντιθέτως προς τη διαφαινόμενη εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου, οι διατάξεις στις οποίες στηρίζεται η διαγραφή του T. Delvigne από τους εκλογικούς καταλόγους δεν εισάγουν διαφοροποιημένη μεταχείριση μεταξύ των υπηκόων διαφορετικών κρατών μελών, αλλά μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών εκλογέων. Η διαφοροποίηση αυτή θα έπρεπε να εκτιμηθεί σε συνάρτηση με την απαίτηση καθολικής ψηφοφορίας για τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

46. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή κλίνει υπέρ της απαντήσεως στο ερώτημα υπό την προταθείσα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έννοια.

VI – Εκτίμηση

47. Κατά της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως προβλήθηκαν ενστάσεις απαραδέκτου υπό δύο τελείως διαφορετικές οπτικές γωνίες. Αφενός, όπως προβάλλουν οι παρεμβαίνοντες, με διαφορετική ένταση, η διάταξη περί παραπομπής είναι διατυπωμένη με τόσο λακωνικό τρόπο ώστε να μην μπορεί να γίνει εύκολα δεκτό ότι πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει η νομολογία για τη σωστή έκθεση του πραγματικού και νομοθετικού πλαισίου στο οποίο εντάσσονται τα υποβαλλόμενα στο Δικαστήριο ερωτήματα και τη βασιμότητα των λόγων που καθιστούν την απάντησή τους αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

48. Αφετέρου, κατά την κρίση μου, πολύ πιο σημαντικό είναι επίσης το ζήτημα αρμοδιότητας που τίθεται υπό το ίδιο πρίσμα του παραδεκτού. Εκφράζονται, πράγματι, αμφιβολίες εάν το Δικαστήριο μπορεί να απαντήσει στα υποβληθέντα από το αιτούν δικαστήριο ερωτήματα, τα οποία αφορούν αμφότερα τον σεβασμό από κράτος μέλος διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων που περιέχονται στον Χάρτη. Τούτο δε –όπως παρατηρούν ορισμένοι από τους διαδίκους– στο μέτρο που δεν πρόκειται για πράξεις εκδοθείσες κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης, με τις λογικές συνέπειες που απορρέουν εκ τούτου για την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Προσήκει η προηγούμενη χωριστή εξέταση των δύο αυτών ζητημάτων.

A. Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

49. Όπως μόλις εξετάθη, η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, όπως έχει διατυπωθεί, είναι προδήλως απαράδεκτη. Κατά την κρίση της, η ελλιπής έκθεση του πραγματικού και νομοθετικού πλαισίου στο οποίο εντάσσονται τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου δεν καθιστά δυνατό να γίνουν με βεβαιότητα αντιληπτοί οι όροι της κύριας δίκης, κάτι που, πέραν του ότι στερεί από το Δικαστήριο τη δυνατότητα να είναι σε θέση να δώσει χρήσιμη απάντηση για την επίλυση της διαφοράς, στερεί από τα κράτη μέλη και άλλους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

50. Με εξαίρεση τους διαδίκους της κύριας δίκης, όλοι οι παρεμβαίνοντες στην παρούσα διαδικασία συμφωνούν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με την κριτική της Γαλλικής Κυβερνήσεως, молονότι δεν φθάνουν έως του σημείου να ζητήσουν να κριθεί απαράδεκτη η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως για τον λόγο αυτόν.

51. Προς απάντηση στις ενστάσεις αυτές, επισημαίνεται καταρχάς ότι είναι σπάνια η περίπτωση μια αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που έχει περιέλθει στο Δικαστήριο να είναι τόσο ελλιπής στην αιτιολογία της και, ταυτόχρονα, τόσο επεξηγηματική όσον αφορά το πρόβλημα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που συγκεκριμένα θέτει.

52. Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο περιορίστηκε κατ' ουσίαν στο να μεταφέρει στο Δικαστήριο τις αμφιβολίες του T. Delvigne όσον αφορά τη συμβατότητα του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου προς τα άρθρα 39 και 49 του Χάρτη, όπως ο τελευταίος τις είχε εκφράσει στο πλαίσιο της κύριας δίκης, τούτο δε κατά τρόπο αξιοσημείωτα συνοπτικό και με ελάχιστη ανάπτυξη των επιχειρημάτων. Από την οπτική αυτή και μόνον, πρέπει να αναγνωρισθεί το βάσιμο ορισμένων από τις αιτιάσεις που στρέφονται κατά της διατάξεως περί παραπομπής στην υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

53. Ταυτόχρονα όμως, παρά τη λακωνικότητά τους, τα δύο ερωτήματα που υποβάλλονται στο Δικαστήριο είναι, εν τέλει, τόσο απλά και σαφή, αφ' εαυτών, ώστε να μην απαιτείται μεγάλη νοητική προσπάθεια προκειμένου να «αναδομηθούν» καταλλήλως τα ερωτήματα περί των επίμαχων εν προκειμένω θεμελιωδών δικαιωμάτων, τουλάχιστον προς τον σκοπό της παροχής απαντήσεως στο αιτούν δικαστήριο. Οι ισχυρισμοί της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου στο σημείο 2 των γραπτών παρατηρήσεών της καταδεικνύουν ότι πράγματι δεν είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό το πρόβλημα ουσίας που θέτει το Tribunal d'instance.

54. Εξάλλου, στην υπό κρίση υπόθεση, το ζήτημα ουσίας που τίθεται στην κύρια δίκη, το οποίο αφορά θεμελιώδη δικαιώματα, φαίνεται να έχει ήδη επιλυθεί υπό το πρίσμα και με τα δικονομικά μέσα που προσφέρει το εθνικό δίκαιο. Πρόκειται κατ' ουσίαν για επίκληση του Χάρτη, και συγκεκριμένα δύο εκ των άρθρων του, έναντι πράξεων των δημοσίων αρχών του οικείου κράτους μέλους, στον βαθμό που, εμμέσως και σε αναφορά προς τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι πράξεις αυτές θεωρούνται εκδοθείσες κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης. Υπό τις περιστάσεις αυτές, και χωρίς να επιδιώκεται δικαιολόγηση των ελλείψεων της διατάξεως περί παραπομπής, φρονώ ότι πρέπει να εξεταστεί με ιδιαίτερη προσοχή εάν οι σημειωθείσες ελλείψεις εμποδίζουν πράγματι το Δικαστήριο να

ασχοληθεί με τα υποβληθέντα ερωτήματα. Δεν πρέπει συνεπώς να παροράται ότι, κατά πάγια νομολογία, η άρνηση παροχής απαντήσεως σε προδικαστικό ερώτημα είναι δυνατή μόνον αν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ακόμη όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν⁵.

55. Με τον σκοπό αυτόν κατά νου, φρονώ ότι τα στοιχεία και οι παρατηρήσεις του αιτούντος δικαστηρίου αρκούν ώστε να προσδιοριστεί το πρόβλημα συμβατότητας με το δίκαιο της Ένωσης που τίθεται σε σχέση με την εφαρμογή της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας και πιο συγκεκριμένα με τα οριζόμενα στο άρθρο 370 του νόμου του 1992.

56. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, το Tribunal d'instance έχει επισημάνει ότι αυτό το «άρθρο έχει διατηρήσει τη μόνιμη αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων που απορρέει από ποινική καταδίκη που έχει απαγγελθεί σε τελευταίο βαθμό πριν την 1η Μαρτίου 1994», τονίζοντας εν συνεχεία ότι ο T. Delvigne –σε εκτίμηση που το αιτούν δικαστήριο υιοθετεί αναφέροντας ότι «κάνει δεκτό το αίτημά [του]» περί υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως–⁶ «υποστηρίζει ότι το άρθρο αυτό παραβιάζει σειρά διατάξεων του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και τις διατάξεις του άρθρου 3 του πρόσθετου πρωτοκόλλου 1 της Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

57. Ο ισχυρισμός αυτός δεν είναι παντελώς αβάσιμος, καθώς το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι πρόκειται κυρίως «[για] την άνιση μεταχείριση που προκύπτει από τον νόμο αυτό μεταξύ των προσώπων που καταδικάστηκαν μετά την 1η Μαρτίου 1994 και για τα οποία ίσχυε ένας νόμος επεικέστερος, και του ιδίου, ο οποίος καταδικάστηκε σε τελευταίο βαθμό στις 30 Μαρτίου 1988, καθώς και [για] την αντίφαση [που γεννάται] [...] μεταξύ του γαλλικού και του ευρωπαϊκού κανόνα δικαίου».

58. Η «σειρά διατάξεων του Χάρτη» που κατά τρόπο γενικό επικαλείτο ο T. Delvigne συγκεκριμενοποιήθηκαν στο άρθρο 49 από το Tribunal d'instance de Bordeaux, το οποίο, κατά τη διατύπωση του πρώτου από τα ερωτήματα που υποβάλλει στο Δικαστήριο διερωτάται εάν το εν λόγω άρθρο «αντιτίθεται σε εθνική νομοθετική διάταξη που διατηρεί σε ισχύ απαγόρευση, κατά τα λοιπά αόριστη και δυσανάλογη, βάσει της οποίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί ελαφρύτερη ποινή στα πρόσωπα που καταδικάστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του επεικέστερου ποινικού νόμου 94-89 της 1ης Φεβρουαρίου 1994».

59. Κάθε άλλο παρά σαφής είναι η διάταξη περί παραπομπής όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα. Παρά ταύτα, οι παρατηρήσεις που περιέχονται σε αυτήν δεν είναι τελείως ανίκανες να εκφράσουν το νομικό πρόβλημα που χρήζει απαντήσεως στην κύρια δίκη. Συγκεκριμένα, πριν προβεί στη διατύπωση των ερωτημάτων, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι «πρέπει να υποβληθούν στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα δύο προδικαστικά ερωτήματα [...], εκ των οποίων το πρώτο αναφέρεται σε χρονικό κριτήριο, ενώ το δεύτερο σε κριτήριο σχετικό με την ιθαγένεια». Ασφαλώς, το «κριτήριο σχετικ[ά] με την ιθαγένεια» διαφαίνεται μόνο στη διατύπωση του δεύτερου ερωτήματος, με το οποίο

5 — Βλ., συναφώς, αποφάσεις Ruffler (C-544/07, EU:C:2009:258, σκέψη 38)· Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψη 29) και Di Donna (C-492/11, EU:C:2013:428, σκέψη 25).

6 — Η δήλωση αυτή αρκεί, κατά την άποψή μου, για την άρση των αμφιβολιών της Επιτροπής, όπως τις εξέφρασε στο σημείο 20 των γραπτών παρατηρήσεών της, στο οποίο επισημαίνει ότι η διατύπωση των υποβληθέντων ερωτημάτων είναι ταυτόσημη με εκείνη της προτάσεως του T. Delvigne, γεγονός εκ του οποίου θα μπορούσε να συναχθεί ότι ορισμένες από τις εκτιμήσεις επί της γαλλικής νομοθεσίας δεν εξέφραζαν την «οριστική γνώμη του αιτούντος δικαστηρίου» επί του ζητήματος. Κατά την κρίση μου, στον βαθμό που το δικαστήριο αυτό επισημαίνει ότι «κάνει δεκτό» το αίτημα του T. Delvigne, πρέπει να γίνει δεκτό ότι υιοθετεί τους λόγους που ο συγκεκριμένος αντίδικος εκθέτει προς στήριξη του αιτήματός του για την υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως και ότι, ως εκ τούτου, δέχεται τους λόγους αυτούς ως βάσιμους.

διερωτάται εάν «το άρθρο 39 του Χάρτη [...] που εφαρμόζεται στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου [...] απαγορεύει στα κράτη μέλη [...] να επιβάλλουν γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη αποστέρηση της ασκήσεως των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, ούτως ώστε να μην προκαλείται άنيση μεταχείριση των υπηκόων των κρατών μελών».

60. Η διάταξη περί παραπομπής καθιστά δυνατό, συνεπώς, τον άνευ ετέρου προσδιορισμό των δύο σημαντικών νομικών προβλημάτων επί των οποίων ζητείται η γνώμη του Δικαστηρίου προκειμένου το Tribunal d'instance να είναι σε θέση να διαπιστώσει εάν η έχουσα εφαρμογή στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης. Πρόκειται, αφενός, για το ζήτημα εάν πρέπει, κατά το άρθρο 49 του Χάρτη, να αποκλειστεί, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, η αναδρομική εφαρμογή επιεικέστερης ποινικής ρυθμίσεως. Αφετέρου, εάν είναι δυνατή, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Χάρτη, η επ' αόριστον στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ως παρεπόμενη ποινή.

61. Φρονώ, κατά συνέπεια, ότι το Δικαστήριο είναι σε θέση να κατανοήσει επαρκώς το πρόβλημα που το αιτούν δικαστήριο καλείται να επιλύσει όσον αφορά τη συμβατότητα της επίμαχης στην κύρια δίκη εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης και, στον βαθμό αυτό, να συνεισφέρει στην επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης παρέχοντάς του την κατάλληλη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης.

62. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πληροί, συνεπώς, κατά την κρίση μου, τις προϋποθέσεις παραδεκτού υπό το πρίσμα της προβαλλόμενης ανεπάρκειας της διατάξεως περί παραπομπής σε σχέση με τις τυπικές απαιτήσεις. Ως εκ τούτου, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει τις ενστάσεις απαραδέκτου.

Β. Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου: το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως

63. Πολλές και διάφορες ήταν επίσης οι παρατηρήσεις των διαδίκων ως προς το ζήτημα εάν οι εθνικές αρχές έδρασαν στο πλαίσιο της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να δώσει απάντηση στο αιτούν δικαστήριο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτή της Γερμανικής Κυβερνήσεως, η απάντηση στο ερώτημα διαφοροποιήθηκε αναλόγως των προβαλλόμενων θεμελιωδών δικαιωμάτων, ήτοι του δικαιώματος ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άρθρο 39 του Χάρτη) και του δικαιώματος σε μεταγενέστερη ελαφρύτερη ποινή (άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του Χάρτη). Εκτιμώ, για τους λόγους που πρόκειται να εκθέσω, ότι η διαφοροποιημένη αυτή ανάλυση του επίμαχου ζητήματος είναι επιβεβλημένη υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως. Προηγουμένως, όμως, προσήκει να υπομνησθεί, συνοπτικώς, η ερμηνεία που το Δικαστήριο έχει δώσει στην επίμαχη ρήτρα.

1. Επί του πεδίου εφαρμογής της ρήτρας κατά την οποία ο Χάρτης απευθύνεται στα κράτη μέλη «μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης (άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη). Εκτίμηση

64. Η προπαρατεθείσα διατύπωση ήγειρε εξ αρχής ερμηνευτικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να ανακύψει σοβαρή διαμάχη στη θεωρία⁷, η οποία ενισχύθηκε εν μέρει εξαιτίας της εντάσεως που διαπιστώθηκε μεταξύ της προηγούμενης νομολογίας και του γράμματος του εν λόγω άρθρου⁸.

65. Σε επιβεβαίωση παλαιότερης πάγιας νομολογίας, με την απόφαση Åkerberg Fransson⁹ κρίθηκε «κατ' ουσίαν, ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι πέραν των καταστάσεων αυτών. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο έχει ήδη υπενθυμίσει ότι δεν μπορεί να εκτιμήσει, με γνώμονα τον Χάρτη, εθνική κανονιστική ρύθμιση που δεν εντάσσεται στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης. Αντιθέτως, όταν η ρύθμιση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου αυτού, το Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, οφείλει να παρέχει όλα τα αναγκαία ερμηνευτικά στοιχεία για την εκτίμηση, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, της συμφωνίας της κανονιστικής αυτής ρυθμίσεως με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει»¹⁰.

66. Ως εκτίμηση επί της αρχής, το Δικαστήριο έκρινε με τη σκέψη 21 της ίδιας αποφάσεως ότι, αφ' ης στιγμής «τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη πρέπει να γίνονται σεβαστά όταν εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, δεν μπορούν να υφίστανται περιπτώσεις που να εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης, αλλά στις οποίες να μην μπορούν να εφαρμοστούν τα εν λόγω θεμελιώδη δικαιώματα. Η δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης συνεπάγεται τη δυνατότητα εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη».

67. Τέλος, ως θεώρηση επίσης επί της αρχής, στη σκέψη 29 της αποφάσεως γίνεται αναφορά σε περιπτώσεις που διέπονται από το εθνικό δίκαιο και οι οποίες δεν «καθορίζ[ονται] εξ ολοκλήρου από το δίκαιο της Ένωσης». Στην περίπτωση αυτή, οι εθνικές δημόσιες αρχές δύνανται νομίμως «να εφαρμόζουν εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό τον όρον ότι η εφαρμογή αυτή δεν διακυβεύει το επίπεδο προστασίας που προβλέπει ο Χάρτης, ούτε την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης»¹¹.

68. Υπό την έννοια αυτή, αξίζει να υπομνησθεί ότι στο σημείο αυτό το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφαση Melloni, στη σκέψη 60 της οποίας, αναφερόμενο στο άρθρο 53 του Χάρτη και, ως εκ τούτου, στη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν υψηλότερα πρότυπα προστασίας, εκτιμά ότι «το άρθρο 53 του Χάρτη επιβεβαιώνει ότι, όταν πράξη του δικαίου της Ένωσης υπαγορεύει την

7 — Ενδεικτικά, Groussot, X., Pech, L., και Petursson, G.T., «The Scope of Application of EU Fundamental Rights on Member States' Action: In Search of Certainty in EU Adjudication», *Eric Stein Working Paper* 1/2011· Nusser, J., *Die Bindung der Mitgliedstaaten an die Unionsgrundrechte*, έκδ. Mohr Siebeck, Tubinga, 2011, σ. 54 επ· Kokott, J., και Sobotta, C., «The Charter of Fundamental Rights of the European Union after Lisbon», *EU Working Papers*, Academy of European Law, αριθ. 6, 2010· Alonso García, R., «The General Provisions of the Charter of Fundamental Rights of the European Union», *European Law Journal*, αριθ. 8, 2002· Eeckhout, P., «The EU Charter of Fundamental Rights and the federal question», 39 *Common Market Law Review*, 2002· Jacqué, J. P., «La Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne: aspects juridiques généraux», REDP, τεύχος 14, αριθ. 1, 2002· Egger, A., «EU-Fundamental Rights in the National Legal Order: The Obligations of Member States Revisited», *Yearbook of European Law*, τεύχος 25, 2006· Rosas, A., και Kaila, H., «L'application de la Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne par la Cour de justice – un premier bilan», *Il Diritto dell'Unione Europea*, 1/2011, και Weiler, J., και Lockhart, N., «“Taking rights seriously” seriously: The European Court and its Fundamental Rights Jurisprudence – Part I» αριθ. 32, *Common Market Law Review*, 1995.

8 — Πρόκειται, συγκεκριμένα, αφενός, για τις αποφάσεις Wachauf (C-5/88, EU:C:1989:321), και Bostock (C-2/92, EU:C:1994:116), και αφετέρου, για τις αποφάσεις ET (C-260/89, EU:C:1991:254), και Familiapress (C-368/95, EU:C:1997:325), αντιθέτως προς τις αποφάσεις Maurin (C-144/95, EU:C:1996:235), Kremzow (C-299/95, EU:C:1997:254), και Annibaldi (C-309/96, EU:C:1997:631).

9 — Υπόθεση C-617/10, EU:C:2013:105.

10 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 19). Εν συνεχεία, το Δικαστήριο παραθέτει τις αποφάσεις EPT (C-260/89, EU:C:1991:254, σκέψη 42)· Kremzow (C-299/95, EU:C:1997:254, σκέψη 15)· Annibaldi (C-309/96, EU:C:1997:631, σκέψη 13)· Roquette Frères (C-94/00, EU:C:2002:603, σκέψη 25)· Sopropé (C-349/07, EU:C:2008:746, σκέψη 34)· Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 72), και Vinkov (C-27/11, EU:C:2012:326, σκέψη 58).

11 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 29).

εφαρμογή εθνικών μέτρων, είναι κατ' αρχήν θεμιτό οι εθνικές αρχές και τα εθνικά δικαστήρια να εφαρμόζουν τα κατοχυρωμένα στα Συντάγματά τους θεμελιώδη δικαιώματα, αρκεί η εν λόγω εφαρμογή να μη θέτει υπό διακύβευση την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη»¹².

69. Το «πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης» ορίζεται, ως εκ τούτου, ως το διαλαμβάνον «όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης». Ταυτοχρόνως, η εφαρμογή του Χάρτη δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση των αρμοδιοτήτων που οι Συνθήκες απονέμουν στην Ένωση, καθώς, όπως υπενθυμίζεται στην ίδια απόφαση Åkerberg Fransson¹³, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, ΣΕΕ, «οι διατάξεις του Χάρτη δεν συνεπάγονται καμία επέκταση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως αυτές ορίζονται στις Συνθήκες. Ομοίως, κατά το άρθρο 51, παράγραφος 2, του Χάρτη, ο τελευταίος αυτός δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες»¹⁴.

70. Πρέπει, συνεπώς, στο σημείο αυτό, να καθορισθεί εάν στην υπό κρίση υπόθεση πρόκειται για «κατάσταση που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης».

2. Επί της ανάγκης αυτοτελούς εξετάσεως του επίμαχου ζητήματος

71. Όπως εξέθεσα ανωτέρω, φρονώ ότι η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα εάν η πράξη των εθνικών δημοσίων αρχών έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης διαφοροποιείται ανάλογα με το προβαλλόμενο θεμελιώδες δικαίωμα.

72. Η πρότασή μου αυτή χρήζει διευκρινίσεως. Ενδέχεται, πράγματι, να μην είναι προφανές εάν μια συγκεκριμένη κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στο εσωτερικό κράτους μέλους είναι ταυτόχρονα *εξεταστέα και μη εξεταστέα* υπό το πρίσμα του Χάρτη, αναλόγως του άρθρου του οποίου γίνεται επίκληση.

73. Αυτό που συμβαίνει, ωστόσο, εν προκειμένω, είναι ότι δημιουργείται μια ιδιαίτερη κατάσταση, από την οποία εκκινεί η προβαλλόμενη στην κύρια δίκη αξίωση, αυτή καθεαυτή. Η καταγγελλόμενη από τον T. Delvigne κατάσταση θα μπορούσε, πράγματι, να αντιμετωπιστεί κατά δύο διαφορετικούς τρόπους, κατ' ουσίαν εναλλακτικούς: αφενός με τη διαπίστωση ότι η ποινική νομοθεσία που είχε πράγματι –και συνεχίζει να έχει– εφαρμογή στην περίπτωση του προσβάλλει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άρθρο 39 του Χάρτη). Αφετέρου, με την εναλλακτική διαπίστωση ότι, εν πάση περιπτώσει, η μεταγενέστερη ποινική νομοθεσία, η οποία δεν εφαρμόστηκε στην περίπτωση του, έπρεπε να είχε εφαρμοστεί συμφώνως προς την εγγύηση του άρθρου 49 του Χάρτη (δικαίωμα αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου ποινικού νόμου). Όπως προκύπτει, αμφότεροι οι ανωτέρω τρόποι θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο ίδιο αποτέλεσμα.

74. Τούτου δοθέντος, τα προβλήματα που εγείρει η εξέταση του ζητήματος εάν πρόκειται για περίπτωση εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης παρουσιάζονται κατά τρόπο πολύ διαφορετικό αναλόγως της προβαλλόμενης αξιώσεως, ήτοι αναλόγως του εάν η αξίωση συνίσταται στο να κριθεί ότι ο νόμος που είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση προσβάλλει –ουσιωδώς– το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ή εάν η αξίωση αυτή συνίσταται σε αναδρομική εφαρμογή συγκεκριμένου ποινικού νόμου ο οποίος δεν είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση.

12 — Απόφαση Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107).

13 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 23).

14 — Ως προς το τελευταίο αυτό σημείο, υπό την ίδια έννοια, απόφαση Dereci κ.λπ. (C-256/11, EU:C:2011:734, σκέψη 71).

75. Θα εξετάσω, συνεπώς, χωριστά και με τη σειρά που θέτει το αιτούν δικαστήριο το ζήτημα εάν πρόκειται για εθνική νομοθεσία εκδοθείσα κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης.

3. Περί του ζητήματος εάν το αναγνωριζόμενο από το άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του Χάρτη δικαίωμα αναδρομικής εφαρμογής του επεικέστερου ποινικού νόμου μπορεί να αντιταχθεί νομίμως σε ποινική καταδίκη απαγγελθείσα υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως

76. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, υπήρξε τροποποίηση του εθνικού ποινικού δικαίου, η οποία θα μπορούσε αναμφίβολα να χαρακτηριστεί ως *reformatio in mitius*, και παρόλα αυτά αποκλείστηκε η δυνατότητα εφαρμογής της σε ποινές που είχαν επιβληθεί πριν την έναρξη ισχύος του νόμου. Λαμβανομένου τούτου υπόψη, πριν από ενδεχόμενη εξέταση του εύρους της αναγνωριζόμενης από τον Χάρτη εγγύσεως και συγκεκριμένα του ζητήματος εάν η εγγύηση αυτή εκτείνεται επίσης σε αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις εκδοθείσες ήδη κατά τον χρόνο ενάρξεως ισχύος της προαναφερθείσας τροποποίησης, πρέπει να εξεταστεί, όπως μόλις εξετάθη, εάν η επίμαχη ποινή επεβλήθη κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης. Σε αποφατική περίπτωση, είναι σαφές ότι θα παρείλκε η εξέταση των διαφόρων πιθανών ζητημάτων σχετικά με το ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής του εν λόγω θεμελιώδους δικαιώματος¹⁵.

77. Μπορεί ήδη εκ των προτέρων να διαπιστωθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, συνάγεται χωρίς δυσκολία ότι η περίπτωση αυτή δεν συντρέχει εν προκειμένω. Υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο, με την προπαρατεθείσα απόφαση Åkerberg Fransson, στο πλαίσιο διαφοράς αδιαμφισβήτητα παρεμφερούς με αυτήν της υπό κρίση υποθέσεως και εξετάζοντας συγκεκριμένα εάν ορισμένη εγγύηση του ποινικού νόμου, όπως είναι η αρχή *ne bis in idem*, διείπε την επιβληθείσα λόγω παραβάσεως του ΦΠΑ ποινή, έκρινε ότι συντρέχει εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στην περίπτωση που η επίμαχη ποινική δίωξη συνδεόταν «εν μέρει με παραβάσεις των υποχρεώσε[ω]ν [...] όσον αφορά τις δηλώσεις του στον τομέα του ΦΠΑ»¹⁶.

78. Ομοίως, το Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση εκείνη ότι η περίπτωση της κύριας δίκης διείπετο από δίκαιο εκδοθέν κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης, στον βαθμό που το τελευταίο επιβάλλει στα κράτη μέλη «την υποχρέωση να λαμβάν[ουν] όλα τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που είναι κατάλληλα να εξασφαλίσουν την είσπραξη ολοκλήρου του ΦΠΑ που οφείλεται στο έδαφός του[ς] και να καταπολεμήσ[ουν] τη φοροδιαφυγή»¹⁷, όπως προκύπτει, αφενός, από το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, και, αφετέρου, από την οδηγία 2006/112, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας, και την έκτη οδηγία.

79. Πέραν των διατάξεων αυτών, το Δικαστήριο ανέφερε «το άρθρο 325 ΣΛΕΕ[, που] υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταπολεμούν, με αποτρεπτικά και αποτελεσματικά μέτρα, τις παράνομες δραστηριότητες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και, ειδικότερα, τα υποχρεώνει να λαμβάνουν, για την καταπολέμηση της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, μέτρα ίδια με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων»¹⁸.

80. Κατά το Δικαστήριο, «[δ]εδομένου [...] ότι οι ίδιοι πόροι της Ένωσης περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2007/436 [...], για το σύστημα των ιδίων πόρων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [...], τα έσοδα από την εφαρμογή ενιαίου συντελεστή όσον αφορά την εναρμονισμένη βάση του ΦΠΑ, η οποία καθορίζεται σύμφωνα με τους κανόνες της Ένωσης,

15 — — Γενικώς, Lascuraín Sánchez, J.A., *Sobre la retroactividad penal favorable*, Civitas, Μαδρίτη, 2000.

16 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 24).

17 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 25).

18 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 26).

υπάρχει συνεπώς άμεση σχέση μεταξύ, αφενός, της είσπραξης των εσόδων από ΦΠΑ σύμφωνα με τους κανόνες του εφαρμοστέου δικαίου της Ένωσης και, αφετέρου, της απόδοσης των αναλογούντων πόρων από ΦΠΑ στον προϋπολογισμό της Ένωσης, εφόσον οποιοδήποτε κενό στην είσπραξη των εν λόγω εσόδων οδηγεί δυνητικά σε μείωση των αντίστοιχων πόρων»¹⁹.

81. Εν τέλει, στην υπόθεση Åkerberg Fransson επρόκειτο για περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος όφειλε να λάβει τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα σε συμμόρφωση προς υποχρέωση επιβαλλόμενη από το δίκαιο της Ένωσης.

82. Σε σαφή αντίθεση προς την ανωτέρω κατάσταση, στην υπό κρίση υπόθεση δεν υφίστανται –και συνεπώς δεν έχουν προβληθεί– διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που, όπως συνέβη στην υπόθεση εκείνη, να μπορούν να θεμελιώσουν και να ενεργοποιήσουν την κυρωτική εξουσία του κράτους μέλους. Αντιθέτως, η άσκηση της *ius puniendi* του κράτους μέλους πραγματοποιήθηκε σε τομέα απολύτως ξένο προς την αρμοδιότητα της Ένωσης, και συγκεκριμένα στο πλαίσιο ποινικού κολασμού για ανθρωποκτονία. Δεν υφίσταται, συνεπώς, στην υπό κρίση υπόθεση, κάποια διάταξη του δικαίου της Ένωσης από την οποία να προκύπτει ότι η ποινική κύρωση επιβλήθηκε κατ' εφαρμογήν του τελευταίου αυτού δικαίου.

83. Υπό το πρίσμα αυτό μένει μόνο να προστεθεί ότι τυχόν διαφορετική ερμηνεία του εύρους του δικαιώματος *reformatio in mitius*, υπό τους προταθέντες από τον Τ. Delvigne όρους, η οποία θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να εφαρμοστεί στην περίπτωση του η νομοθεσία όπως είχε τροποποιηθεί μετά την καταδίκη του, με συνέπειες, σε τελική ανάλυση, για την από μέρους του άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, δεν αρκεί για την ανατροπή του προηγούμενου συμπεράσματος.

84. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο απλός έμμεσος επηρεασμός ενός εμπύκτοντος στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης τομέα δεν αρκεί ώστε η κατάσταση στην οποία εφαρμόζεται ο εθνικός κανόνας που προκαλεί τον εν λόγω επηρεασμό να θεωρηθεί διεπόμενη από το δίκαιο αυτό²⁰.

85. Στην ίδια λογική, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι «η έκφραση “όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης”, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, επιβάλλει την ύπαρξη συνδέσμου ορισμένου βαθμού, που να υπερβαίνει την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες επιπτώσεις του ενός τομέα στον άλλο»²¹. Ομοίως, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι, «[γ]ια να καθοριστεί αν μια εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, πρέπει να εξετάζεται, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν αυτή σκοπεύει στην εφαρμογή διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρυθμίσεως αυτής και το αν αυτή επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, έστω και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει έμμεσα το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτό ή δυνάμενη να τον επηρεάσει»²².

86. Εν τέλει, κατά την ίδια ως άνω συλλογιστική, το ενδεχόμενο η τυχόν αναδρομική εφαρμογή της εν λόγω νομοθεσίας, όπως έχει τροποποιηθεί, να έχει το παράπλευρο και κατά κάποιο τρόπο αβέβαιο αποτέλεσμα της αποκαταστάσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι δεν σημαίνει ότι το άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του Χάρτη «διέπει» την κατάσταση αυτή ή, με άλλα λόγια, ότι η πράξη των εθνικών αρχών έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης.

19 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 26).

20 — Απόφαση Annibaldi (C-309/96, EU:C:1997:631, σκέψεις 21 έως 23).

21 — Απόφαση Siragus (C-206/13, EU:C:2014:126, σκέψη 24).

22 — Απόφαση Siragusa (C-206/13, EU:C:2014:126, σκέψη 25), με παράθεση της αποφάσεως Annibaldi, C-309/96, EU:C:1997:631, σκέψεις 21 έως 23· αποφάσεις Iida, C-40/11, EU:C:2012:691, σκέψη 79, και Ymeraga κ.λπ., C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 41.

87. Φρονώ, συνεπώς, ότι εθνική διάταξη όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία αποκλείει την αναδρομική ισχύ ποινικής ρυθμίσεως μη εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης, δεν μπορεί ούτε αυτή να έχει τον χαρακτήρα εθνικής ρυθμίσεως εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης.

88. Εν κατακλείδι, φρονώ ότι το Δικαστήριο στερείται αρμοδιότητας, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως, να αποφανθεί επί της συμβατότητας της αναφερόμενης από το Tribunal d'instance εθνικής ρυθμίσεως προς το αναγνωριζόμενο από το άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του Χάρτη δικαίωμα.

4. Περί του εάν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όπως αναγνωρίζεται από το άρθρο 39, παράγραφος 2, του Χάρτη, μπορεί να αντιταχθεί σε εθνική ποινική ρύθμιση η οποία επιβάλλει οριστική απώλεια του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

89. Με το δεύτερο ερώτημά του, το Tribunal d'instance de Bordeaux διερωτάται εάν η ποινή της οριστικής στερήσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, που είχε αρχικώς επιβληθεί στον T. Delvigne –και την οποία εξακολουθεί να «εκτίει»– σύμφωνα με την ποινική ρύθμιση που ίσχυε κατά τον χρόνο τελέσεως των αξιόποινων πράξεων για τις οποίες κρίθηκε ένοχος, είναι συμβατή προς τον Χάρτη.

90. Ανακύπτει, εκ νέου, το ζήτημα εάν συντρέχει η περίπτωση που, κατά το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, θα είχε ως αποτέλεσμα οι πράξεις των δημοσίων αρχών των κρατών μελών να δεσμεύονται από τις εντολές του Χάρτη. Τίθεται, κατ' ουσίαν, εκ νέου, το ζήτημα εάν πρέπει να γίνει δεκτό ότι υφίστατο δίκαιο της Ένωσης που διείπε ή καθόρισε την εφαρμογή της επίμαχης ποινικής νομοθεσίας.

91. Το συμπέρασμα που πρέπει να συναχθεί στην υπό κρίση υπόθεση είναι σαφώς διαφορετικό. Η γαλλική νομοθεσία, συνεπεία της οποίας ο T. Delvigne απώλεσε το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και η οποία, όπως θα καταδειχθεί, διέπει, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, τις εκλογές στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο –με παραπομπή στην εθνική γενική εκλογική νομοθεσία (άρθρο 2 του νόμου 77-729, της 7ης Ιουλίου 1977), και εκ νέου παραπομπή του νόμου αυτού στην ποινική νομοθεσία (άρθρο L 2 του Εκλογικού Κώδικα)–, αποτελεί απόρροια νομοθεσίας εκδοθείσας κατ' εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης.

92. Εκτιμώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση υφίσταται σαφής σύνδεσμος της επίδικης εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης. Ο *σύνδεσμος* αυτός προκύπτει κατ' αρχάς από το πρωτογενές δίκαιο βάσει του οποίου προβλέπεται αρμοδιότητα για τη θέσπιση των αναγκαίων διατάξεων με στόχο την εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «κατά ενιαία διαδικασία σε όλα τα κράτη μέλη ή σύμφωνα με κοινές αρχές όλων των κρατών μελών». Όπως ορίζει το άρθρο 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ευθυγραμμιζόμενο –ασφαλώς με διαφοροποιήσεις– με το άμεσο προηγούμενό του, ήτοι με το άρθρο 190 ΕΚ, ενώ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εναπόκειται η κατάρτιση «σχεδίο[υ] για τη θέσπιση των αναγκαίων διατάξεων» ώστε να επιτευχθεί ο ανωτέρω στόχος, είναι αρμοδιότητα του Συμβουλίου να θεσπίσει τις διατάξεις αυτές «ομόφωνα σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία και μετά από την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου», μολονότι οι οικείες διατάξεις «τίθενται σε ισχύ μετά την έγκρισή τους από τα κράτη μέλη, σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς κανόνες τους»²³.

23 — Γενικώς, επί του άρθρου 190 ΕΚ και του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, González Alonso, L.N., «El Parlamento Europeo ante las elecciones de junio de 2009: reflexiones a la luz del Tratado de Lisboa», *Revista Unión Europea Aranzadi*, Μάιος 2009, σ. 7 έως 13.

93. Η πρόβλεψη αυτή του άρθρου 223, παράγραφος 1, συνεπάγεται τη δέσμευση του νομοθέτη της Ένωσης να προβεί στη ρύθμιση της εκλογής των βουλευτών της σύμφωνα με δύο επιλογές: είτε με τη θέσπιση ενιαίας διαδικασίας είτε με την πρόβλεψη κοινών αρχών. Ανεξαρτήτως των διαφορών μεταξύ των δύο αυτών επιλογών, κρίσιμο εν προκειμένω στοιχείο είναι ότι αμφότερες έχουν ως αντικείμενο έναν τομέα που έχει περιληφθεί στο πεδίο αρμοδιοτήτων της Ένωσης, με αποτέλεσμα ο νομοθέτης της Ένωσης να έχει, τουλάχιστον, την ιδιότητα του «συννομοθέτη» στον τομέα αυτό.

94. Είναι σαφές ότι, είτε θεσπίζοντας *διαδικασία* εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είτε θέτοντας τις κοινές αρχές βάσει των οποίων πρέπει να διεξάγεται η εκλογή αυτή, ο νομοθέτης της Ένωσης συμμετέχει στην άσκηση μιας ιδιαίτερης αρμοδιότητας, η οποία θα μπορούσε ενδεχομένως να χαρακτηριστεί ως «συντρέχουσα» και που σε κάθε περίπτωση πάντως τον περιλαμβάνει κατά τρόπο άμεσο. Η εν λόγω αρμοδιότητα παρουσιάζεται ως «συντρέχουσα» υπό δύο έννοιες: υπό μία έννοια, στον βαθμό που, ενώ η πρωτοβουλία και η κατάρτιση των διατάξεων που διέπουν τη διαδικασία αυτή ή, κατά περίπτωση, ο καθορισμός των κοινών αρχών που πρέπει να την διέπουν, εναπόκεινται στον νομοθέτη της Ένωσης, η απόφαση για την «έναρξη ισχύος» των διατάξεων αυτών απόκειται στα κράτη μέλη. Υπό άλλη έννοια, διότι, μετά τη θέσπιση ενιαίας διαδικασίας ή, εναλλακτικώς, κοινών αρχών επί των οποίων πρέπει να εδράζονται οι εκλογικές διαδικασίες για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, απομένει πάντοτε ένα περιθώριο για την άσκηση των ίδιων αρμοδιοτήτων των κρατών μελών όσον αφορά τη ρύθμιση των εν λόγω εκλογών.

95. Το πρώτο συμπέρασμα που πρέπει να εξαχθεί από την προηγούμενη παρατήρηση είναι ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έχει ήδη, δυνάμει της Συνθήκης ΛΕΕ, συγκεκριμένη αρμοδιότητα, με αποτέλεσμα να πρέπει να απορριφθεί η αιτίαση ότι η εφαρμογή του Χάρτη μπορεί να οδηγήσει σε τροποποίηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, αντίθετη προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ. Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το γεγονός ότι, όπως είναι γνωστό, η πρόβλεψη του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν κατέστη δυνατό να υλοποιηθεί.

96. Η επιδιωκόμενη με το άρθρο 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ διαδικασία δεν κατέστη, πράγματι, ακόμη δυνατό να θεσπιστεί²⁴. Η περιεχόμενη, όμως, στο άρθρο αυτό εντολή, μολοντί η εκπλήρωσή της εκκρεμεί ακόμη, είναι δηλωτική της βουλήσεως του νομοθέτη του πρωτογενούς δικαίου να αποτελέσει η εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «κατάσταση διεπόμενη από το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια της αποφάσεως Åkerberg Fransson, αν και όχι αποκλειστικώς, αλλά με τη συμμετοχή των νομοθεσιών των κρατών μελών στο πλαίσιο της ενιαίας διαδικασίας που έχει θεσπίσει η Ένωση ή, ενδεχομένως, των κοινών αρχών που έχει θέσει η τελευταία.

24 — Δεν έλειψαν οι προσπάθειες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την εκπλήρωση της εντολής αυτής. Αξίζει να σημειωθεί μία πρώτη έκθεση επί της προτάσεως τροποποίησης της πράξεως του 1976, καταρτισθείσα από τον βουλευτή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Andrew Duff, στις 28 Απριλίου 2011 (PE 440.210v04-00) με την οποία προτεινόταν η δημιουργία πανευρωπαϊκών ψηφοδελτίων και ενιαίας εκλογικής περιφέρειας για όλο το έδαφος της Ένωσης, καθώς επίσης η ανάληψη υποχρέωσης για τη διασφάλιση της συμμετοχής γυναικών στα ψηφοδέλτια και η κατανομή των εδρών σύμφωνα με το αναλογικό σύστημα d'Hondt, όπως τούτο διορθώθηκε, πρόταση που, εφόσον δεν συγκέντρωσε ικανοποιητική πλειοψηφία στην Επιτροπή Συνταγματικών Θεμάτων, οδήγησε σε κατάρτιση δεύτερης εκθέσεως από τον ίδιο βουλευτή στις 2 Φεβρουαρίου 2012, η οποία δεν συγκέντρωσε ομοίως ικανοποιητική πλειοψηφία στην Επιτροπή Συνταγματικών Θεμάτων και, ως εκ τούτου, δεν κατάφερε να εισαχθεί στην ολομέλεια. Μετά τις αποτυχημένες αυτές προσπάθειες, εκδόθηκε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 22ας Νοεμβρίου 2012, σχετικά με τις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2014 [P7_TA(2012)0462, έκθεση του βουλευτή Carlo Casini]. Με το ψήφισμα αυτό, το Κοινοβούλιο ενέκρινε την οδηγία 2013/1/ΕΕ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2012, για την τροποποίηση της οδηγίας 93/109/ΕΚ σχετικά με τις λεπτομέρειες άσκησης του δικαιώματος του εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τους πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε ένα κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι (ΕΕ L 26, σ. 27). Η τροποποίηση αφορούσε τη βελτίωση της διαχείρισης των ανταλλασσόμενων μεταξύ των κρατών μελών πληροφοριών, καθώς επίσης και την εγγραφή στον εκλογικό κατάλογο των πολιτών της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι του κράτους μέλους κατοικίας τους. Επιπλέον, στις 10 Ιουνίου 2013 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε σύσταση εγκρίνοντας την πρόταση του Συμβουλίου περί καθορισμού της συνθέσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (PE 513.240v01-00), πρόταση που με τη σειρά της βασιζόταν σε άλλο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, εκδοθέντος από την ολομέλεια στις 13 Μαρτίου 2013 [P7_TA(2013)0082]. Αργότερα, τον Ιούλιο του 2013, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε ψήφισμα σχετικά με τη βελτίωση της οργάνωσης των εκλογών του 2014, με το οποίο προβλεπόταν η αύξηση των εξουσιών του Κοινοβουλίου για την εκλογή του προέδρου της Επιτροπής.

97. Το ενδιαφέρον της Ένωσης όσον αφορά τη διαδικασία αναδείξεως των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υπέστη μια ποιοτικής φύσεως αλλαγή αμέσως αφότου τα μέλη του άρχισαν να εκλέγονται με άμεση καθολική ψηφοφορία των υπηκόων των κρατών μελών²⁵. Για τον σκοπό αυτό θεσπίστηκε αρχικώς η Πράξη του 1976, περί εκλογής των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οποίας όριζε ότι οι εκλογές πρέπει να διενεργούνται «με άμεση, καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία».

98. Η εν λόγω Πράξη του 1976, στο άρθρο 8 της οποίας οριζόταν ότι, «[υ]πό την επιφύλαξη των διατάξεων της παρούσας πράξεως, η εκλογική διαδικασία διέπεται, σε κάθε κράτος μέλος, από τις εθνικές διατάξεις». Δεν προέβλεπε βεβαίως πολύ περισσότερα. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η εκλογή των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με άμεση και καθολική ψηφοφορία συνεπαγόταν τη σύσταση του συλλογικού αυτού οργάνου κατ' εικόναν και καθ' ομοίωσιν των κοινοβουλίων των κρατών μελών. Υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έκανε δεκτή την προσφυγή του κόμματος οικολόγων «Les Verts» με την απόφασή του *Les Verts* κατά Κοινοβουλίου²⁶, βάσει της πράξεως αυτής, χαρακτηρίζοντας τότε για πρώτη φορά τις συνθήκες ως συνταγματικό χάρτη.

99. Η προοδευτική αύξηση των αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και η αυξανόμενη ομοιότητα της θεσμικής και πολιτικής θέσεώς του με αυτήν των εθνικών κοινοβουλίων στο πλαίσιο των εννόμων τάξεων των κρατών μελών κατέστησαν όλο και πιο επιτακτική την ανάγκη η διαδικασία εκλογής του να ανταποκρίνεται στην ιδιότητά του ως οργάνου αντιπροσωπευτικού της βουλήσεως των πολιτών «της Ένωσης». Με άλλα λόγια, όπως εξέθεσα με τις προτάσεις μου στην υπόθεση *Åkerberg Fransson*, φαίνεται αδιαμφισβήτητο ότι στην υπό κρίση υπόθεση πρόκειται για «ειδικό συμφέρον της Ένωσης να προσαρμόζεται η άσκηση της εξουσίας των κρατών μελών στον τρόπο με τον οποίο η Ένωση αντιλαμβάνεται τα θεμελιώδη δικαιώματα»²⁷.

100. Στο ίδιο πνεύμα, εγκαταλείποντας την προηγούμενη διατύπωση του άρθρου 189 ΕΚ, το άρθρο 14, παράγραφος 2, ΣΕΕ και, συναφώς προς αυτό, το άρθρο 39, παράγραφος 1, του Χάρτη δεν αναφέρονται στα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως «αντιπροσώπους των λαών των κρατών που έχουν συνενωθεί στην Κοινότητα», αλλά, πολύ αμεσότερα, ως «αντιπροσώπους των πολιτών της Ένωσης»²⁸.

101. Υπό τη νέα αυτή ιδιότητα ως συλλογικό όργανο άμεσα αντιπροσωπευτικό των πολιτών της Ένωσης, είναι σαφές ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πολύ δύσκολα θα μπορούσε να νοηθεί πλέον ως το απλό σύνολο βουλευτών που έχουν εκλεγεί σύμφωνα με εθνικές εκλογικές διαδικασίες, ενδεχομένως πλήρως διαφοροποιημένες όσον αφορά τη σύλληψή τους ή των αρχικών προκειμένων τους. Η ενότητα της εκπροσωπήσεως των πολιτών απαιτεί τη θέσπιση ενιαίας εκλογικής διαδικασίας ή, τουλάχιστον, μια διαδικασία που να διαπνέεται από κοινές αρχές. Αυτή είναι, κατά την άποψή μου, η έννοια του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

25 — Επί της συνεισφοράς της θεωρίας της εποχής εκείνης στην καινοτομία αυτή, βλ., παραδείγματος χάριν, Lodge, J., «The significance of direct elections for the European Parliament's role in the European Community and the drafting of a common electoral law», *Common Market Law Review* 16, 1979, σ. 195 έως 208. Paulin, B., και Forman, J., «L'élection du Parlement Européen au suffrage universel direct», *Cahiers de Droit Européen* 5-6, 1976, σ. 506 έως 536, Charpentier, J. κ.λπ., *La signification politique de l'élection du parlement européen au suffrage universel direct*, Centre Européen Universitaire de Nancy, Nancy, 1978.

26 — Απόφαση 294/83 (EU:C:1986:166, σκέψη 23).

27 — Προτάσεις στην υπόθεση *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2012:340, σημείο 40). Η υπογράμμιση δική μου.

28 — Ως προς το σημείο αυτό, η ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα, τόσο ώστε να «[...] τείνει να αποτελέσει τη θεμελιώδη ιδιότητα των υπηκόων των κρατών μελών, η οποία εξασφαλίζει την ίδια νομική μεταχείριση σε όσους εξ αυτών τελούν στην ίδια κατάσταση, ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους και υπό την επιφύλαξη των ειδικά προβλεπόμενων συναφώς εξαιρέσεων», όπως είχε ήδη σημειώσει το Δικαστήριο στην υπόθεση *Ισπανία κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (C-145/04, EU:C:2006:543, σκέψη 74). Κατά τα λοιπά, όπως επισήμαινε ο γενικός εισαγγελέας A. Tizzano με τις προτάσεις του στην ίδια υπόθεση (C-145/04, EU:C:2006:231, σημείο 68), μολοντί ήταν αληθές ότι καμία κοινοτική διάταξη δεν προέβλεπε κατά τον χρόνο εκείνο «ρητά και άμεσα ότι [το δικαίωμα ψήφου στις ευρωπαϊκές εκλογές] καταλλ[εγόνταν] μεταξύ αυτών των οποίων απολαύουν οι πολίτες της Ενώσεως δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 2, ΕΚ[,] [ε]πισημαι[νόταν], ωστόσο, ότι το άρθρο 19, παράγραφος 2, ΕΚ, παρέχοντας στους πολίτες κρατους μελους το δικαίωμα του εκλέγειν κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εντός άλλου κράτους μέλους, στο οποίο κατοικούν, υπό τις ίδιες συνθήκες με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους, θεωρεί κατά κάποιον τρόπο ως δεδομένη την παροχή του εν λόγω δικαιώματος στους πολίτες της Ενώσεως. Το ίδιο μπορεί να υποστηριχθεί βάσει των άρθρων 189 ΕΚ και 190 ΕΚ, τα οποία προβλέπουν ότι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελείται από αντιπροσώπους των “λαών” και, κατ' επέκταση (κατά μείζονα λόγο), από πολίτες “των κρατών που έχουν συνενωθεί στην Κοινότητα”».

102. Το γεγονός ότι η περιεχόμενη πλέον στο άρθρο αυτό εντολή ουδέποτε κατάφερε να υλοποιηθεί υπό την προαναφερθείσα έννοια υποχρεώνει την Ένωση να συνεχίσει να κάνει χρήση των εθνικών εκλογικών διαδικασιών, όπως προβλεπόταν και εξακολουθεί να προβλέπεται με την Πράξη του 1976. Εξακολουθεί, βεβαίως, να εναπόκειται στα κράτη μέλη ο καθορισμός της ενάρξεως ισχύος της εν λόγω διαδικασίας. Ωστόσο, εφόσον τα τελευταία έχουν, ούτως ειπείν, την αρμοδιότητα καθορισμού της εν λόγω ενάρξεως ισχύος, τούτο σημαίνει ότι έπαψαν να έχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα που είχαν προηγουμένως όσον αφορά τη ρύθμιση της διαδικασίας εκλογής των εκλεγόμενων στην περιφέρειά τους μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Συνεπώς, η πρακτικώς εξ ολοκλήρου παραπομπή στις εθνικές εκλογικές διαδικασίες, η οποία εξακολουθεί να είναι αναγκαία, δεν αποτελεί συνέπεια της υπάρξεως μιας τόσο ευρείας αρμοδιότητας των κρατών μελών ως προς το σημείο αυτό, αλλά απόρροια μάλλον της ανάγκης καλύψεως του κενού που σε αντίθετη περίπτωση θα δημιουργούνταν λόγω μη εκπλήρωσεως της εντολής του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

103. Σε κάθε περίπτωση και στον βαθμό που εν προκειμένω ενδιαφέρει, εξ όλων των ανωτέρω συνάγεται ότι πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης είναι αναγκαία.

104. Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο, επομένως, να αποφανθεί επί του δευτέρου ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου, στον βαθμό που πρόκειται για πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Το συμπέρασμα αυτό, ωστόσο, χρήζει μιας σημαντικής διευκρίνισης λόγω του περιορισμένου εύρους της αρμοδιότητας που ανήκει στον νομοθέτη της Ένωσης όσον αφορά τη ρύθμιση των εκλογών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

105. Δεν πρέπει, πράγματι, να παροράται η κρίση του Δικαστηρίου που περιέχεται στην προπαρατεθείσα σκέψη 29 της αποφάσεως Åkerberg Fransson: στην περίπτωση των καταστάσεων που διέπονται από το εθνικό δίκαιο οι οποίες δεν «καθορίζ[ονται] εξ ολοκλήρου από το δίκαιο της Ένωσης», οι εθνικές δημόσιες αρχές δύνανται θεμιτώς «να εφαρμόζουν εθνικά πρότυπα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό τον όρον ότι η εφαρμογή αυτή δεν διακυβεύει το επίπεδο προστασίας που προβλέπει ο Χάρτης, ούτε την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης»²⁹.

106. Υπό την έννοια αυτή είναι σαφές, σύμφωνα με όσα έχουν εκτεθεί ανωτέρω, ότι το σύνολο του εκλογικού δικαίου που διέπει τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δεν «καθορίζεται εξ ολοκλήρου», ούτε εκ των πραγμάτων ούτε εκ του νόμου, από το δίκαιο της Ένωσης. Δηλαδή, ακόμη και σε περίπτωση συμμορφώσεως προς την πρόβλεψη του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, η αρμοδιότητα του νομοθέτη της Ένωσης δεν καταλαμβάνει το σύνολο του εκλογικού δικαίου κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά μόνον τη θέσπιση ενιαίας διαδικασίας ή κοινών αρχών. Η κατάσταση αυτή έχει ως συνέπεια το σχετικό εθνικό δίκαιο να μην «καθορίζεται εξ ολοκλήρου» από το δίκαιο της Ένωσης. Το γεγονός αυτό είναι ακόμη πιο αληθές στην περίπτωση που η πρόβλεψη του άρθρου 223, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν έχει υλοποιηθεί. Εξαιτίας τούτου, τα κράτη μέλη διαθέτουν περιθώριο για την εφαρμογή προτύπων προστασίας πέραν εκείνων που προβλέπονται στο Χάρτη –και, σύμφωνα με την υπόθεση Melloni³⁰, ενδεχομένως υψηλότερων– εφόσον, βέβαια, πληρούται ο όρος στον οποίο αναφέρθηκε στο τέλος του προηγούμενου σημείου.

107. Ως ενδιάμεσο συμπέρασμα, φρονώ συνεπώς ότι εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη, η οποία διέπει, άμεσα ή με παραπομπή, τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, είναι νομοθεσία εκδοθείσα κατ'εφαρμογήν του δικαίου της Ένωσης, ανεξαρτήτως του εάν «καθορίζεται εξ ολοκλήρου» από αυτό, τούτο δε το τελευταίο υπό την έννοια και με τις συνέπειες που αναφέρονται στη σκέψη 29 της αποφάσεως Åkerberg Fransson.

29 — Απόφαση Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 29.

30 — Απόφαση Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψη 60).

Γ. Επί της ουσίας

1. Προκαταρκτική παρατήρηση

108. Το πρώτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, όπως έχει τεθεί, φαίνεται ότι επικεντρώνεται στο άρθρο 39, παράγραφος 1, του Χάρτη, καθόσον μόνο στην παράγραφο αυτή γίνεται αναφορά στην αρχή της ισότητας, έστω και αν η αναφορά αυτή γίνεται αποκλειστικώς προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι οι πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε κράτος μέλος διαφορετικό από αυτό της εθνικότητάς τους μπορούν να μετέχουν στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του κράτους μέλους κατοικίας. Είναι, ωστόσο, προφανές ότι η επικαλούμενη από τον T. Delvigne ισότητα, στην οποία αναφέρεται και το Tribunal d'instance με τη διάταξή του περί παραπομπής, δεν είναι αυτή του άρθρου 39, παράγραφος 1, του Χάρτη, αλλά μάλλον αυτή της παραγράφου 2 του εν λόγω άρθρου.

109. Πράγματι, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται συγκεκριμένα εάν «[π]ρέπει το άρθρο 39 του Χάρτη [...] που εφαρμόζεται στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαγορεύει στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιβάλλουν γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη αποστέρηση της ασκήσεως των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, ούτως ώστε να μην προκαλείται άνιση μεταχείριση των υπηκόων των κρατών μελών». Η αναφορά σε «γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη αποστέρηση» παραπέμπει, όπως πρόκειται να καταδειχθεί, κατά τρόπο άμεσο στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε αμιγώς εσωτερικό πλαίσιο³¹, ήτοι, σε σχέση με τον ίδιο τον ορισμό του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι ως πολιτικού δικαιώματος. Για τον λόγο αυτό, όταν το Tribunal d'instance κάνει λόγο για «άνιση μεταχείριση των υπηκόων των κρατών μελών», φρονώ ότι αναφέρεται αποκλειστικά στους Γάλλους υπηκόους και όχι σε αυτούς εν συγκρίσει με τους υπηκόους άλλων κρατών μελών.

110. Πρέπει, επομένως, να μετατοπιστεί η προσοχή στην παράγραφο 2 του άρθρου 39 του Χάρτη, ήτοι στην άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι υπό στενή έννοια, καθώς το ζήτημα που εγείρεται στην περίπτωση του T. Delvigne σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν έγκειται ακριβώς στο εάν, υπό τις ίδιες περιστάσεις, οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών μπορούν να μετέχουν στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, είτε στη Γαλλία είτε σε άλλα κράτη μέλη. Το ερώτημα έγκειται στο εάν η εφαρμοσθείσα σε αυτόν, ως πολίτη της Ένωσης, εθνική νομοθεσία είναι συμβατή με ένα θεμελιώδες δικαίωμα που ο Χάρτης αναγνωρίζει σε όλους τους Ευρωπαίους πολίτες ακόμη και στην περίπτωση που πρόκειται να το ασκήσουν στο κράτος μέλος ιθαγένειάς τους.

111. Εφόσον το ερώτημα οριοθετείται κατ' αυτόν τον τρόπο, πρέπει να υπομνησθεί ότι η αφετηρία του ζητήματος ανάγεται σε διαδικασία η οποία αφορά τη διαγραφή του T. Delvigne από τους εκλογικούς καταλόγους συνεπεία της καταδίκης του το 1988 σε κύρια ποινή καθειρίζεως 12 ετών, με παρεπόμενη ποινή τη μόνιμη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Ο T. Delvigne ζητεί στο πλαίσιο της κύριας δίκης η ποινική νομοθεσία που το 1992 απάλειψε τον αυτοδίκαιο και αόριστο χαρακτήρα της παρεπόμενης αυτής ποινής, μόνον όμως για τις ποινές που είχαν επιβληθεί μετά την έναρξη ισχύος της εν λόγω νομοθεσίας, να εφαρμοστεί αναδρομικά σε αυτόν.

31 — Υποθέσεις Hirst κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 2) [GC] αριθ. 74026/01, 2005-IX· Frodl κατά Αυστρίας, αριθ. 20201/04· Scoppola κατά Ιταλίας (αριθ. 3) [GC], αριθ. 126/05· Greens και MT κατά Ηνωμένου Βασιλείου, αριθ. 60041/08 και 60054/08.

2. Επί του σεβασμού του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι (άρθρο 39, παράγραφος 2, του Χάρτη) από την εθνική νομοθεσία

112. Στην υπό κρίση υπόθεση πρόκειται για περίπτωση οριστικής στερήσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι η οποία συνδέεται με την επιβολή συγκεκριμένης ποινής. Πρόκειται, ειδικότερα, για περίπτωση που μπορεί να χαρακτηριστεί ως «περιορισμός» της ασκήσεως ορισμένου θεμελιώδους δικαιώματος, κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Κατά το άρθρο αυτό, ο εν λόγω περιορισμός είναι δυνατός μόνο στην περίπτωση που «προβλέπεται από το νόμο και [...] σέβεται το βασικό περιεχόμενο» του επίμαχου δικαιώματος, ενώ, σε κάθε περίπτωση, πρέπει να πρόκειται για περιορισμό που σέβεται την «αρχή της αναλογικότητας» και που, εκτός από «αναγκαίο», «ανταποκρίν[εται] πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων».

113. Πρέπει να εξεταστεί εάν πληρούνται, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία, οι αναγκαίες προϋποθέσεις προκειμένου ο επίμαχος περιορισμός να θεωρηθεί, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως, συμβατός με τις απαιτήσεις του Χάρτη.

114. Είναι πέραν πάσης αμφιβολίας βέβαιον ότι ο εν λόγω περιορισμός προβλέπεται από τον νόμο, καθόσον προκύπτει από τη συνδυασμένη εφαρμογή του Ποινικού Κώδικα, του νόμου του 1992 και του Εκλογικού Κώδικα. Το ζήτημα είναι εάν σέβεται, επιπλέον, το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, ως προς το οποίο συγκλίνω με την παρατήρηση της Γερμανικής Κυβερνήσεως ότι η «αυτοδίκαιη και διαρκής» στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν ή εκλέγεσθαι θα ερχόταν σε αντίθεση με το βασικό περιεχόμενο της καθολικής ψηφοφορίας, καθώς θα καθιστούσε αδύνατη την άσκηση του δικαιώματος αυτού από ορισμένους πολίτες της Ένωσης³².

115. Πράγματι, στο πλαίσιο του Χάρτη, ο σεβασμός του βασικού περιεχομένου των αναγνωριζόμενων από αυτόν δικαιωμάτων λειτουργεί ως έσχατο και ανυπέρβλητο όριο σε κάθε πιθανό περιορισμό της ασκήσεως των δικαιωμάτων αυτών, ως το «όριο των ορίων»³³. Εν τέλει, ο μη σεβασμός του εν λόγω βασικού περιεχομένου έχει ως αποτέλεσμα το επίμαχο θεμελιώδες δικαίωμα να καθίσταται «μη αναγνωριζόμενο ως τέτοιο» και, συνεπώς, να μην μπορεί να γίνει πλέον λόγος για «περιορισμό» της ασκήσεως ενός δικαιώματος, αλλά, το δίχως άλλο, για «κατάργηση» του δικαιώματος αυτού.

116. Αν εφαρμοστεί εν προκειμένω η ανωτέρω εκτίμηση και λαμβανομένου υπόψη του ιδιαίτερου χαρακτήρα του επίμαχου περιορισμού, το ζητούμενο, εν τέλει, είναι να εξακριβωθεί εάν ο περιορισμός αυτός είναι σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας, καθώς, σε αντίθετη περίπτωση, θα σήμαινε ότι το όριο που επιβάλλει Χάρτης σε κάθε πιθανό περιορισμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ήτοι το βασικό περιεχόμενό τους, δεν έχει ληφθεί υπόψη.

117. Για να αξιολογηθεί ο σύμφωνος προς την αρχή της αναλογικότητας χαρακτήρας του υπό εξέταση περιορισμού είναι αναγκαίο να εκκινήσουμε από το δεδομένο ότι διαπιστώνεται μεγάλη απόκλιση μεταξύ των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών όσον αφορά το ζήτημα αυτό, τόσο διαφορετικών που υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνον τα ελάχιστα κοινά σημεία ανάμεσα στα κράτη μέλη και, κατά συνέπεια, η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με το άρθρο 3 του πρόσθετου πρωτοκόλλου 1 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως.

32 — Σημείο 31 των γραπτών παρατηρήσεων της Γερμανικής Κυβερνήσεως.

33 — Επί του άρθρου αυτού, βλ. De Otto, I., «La regulación del ejercicio de los derechos fundamentales. La garantía de su contenido esencial en el artículo 53.1 de la Constitución», *Obras Completas*, Universidad de Oviedo y Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Oviedo, 2010, σ. 1471 έως 1513. Στη γερμανική θεωρία, με το επίμαχο άρθρο έχουν ασχοληθεί, μεταξύ πολλών άλλων, οι Häberle, P., *Die Wesensgehaltsgarantie des Art. 19 Abs. 2 GG*, 3η έκδ., C.F. Müller, Karlsruhe, 1983, και Schneider, L., *Der Schutz des Wesensgehalts von Grundrechten nach Art. 19 Abs. 2 GG*, Duncker & Humblot, Βερολίνο, 1983.

118. Η εξέταση του συγκριτικού δικαίου επιβεβαιώνει, πράγματι, μεγάλη απόκλιση μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών όσον αφορά τη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι συνεπεία ποινικής κυρώσεως³⁴, το δε Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει καθιερώσει ως ελάχιστο κοινό παρονομαστή, στο πλαίσιο του άρθρου 3 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως, όσον αφορά τη δυνατότητα μόνιμης στέρσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, να πρόκειται για στέρηση η οποία δεν είναι απόρροια ενός συστήματος βασιζόμενου σε γενικά, αυτοδίκαια και αδιακρίτως εφαρμοζόμενα κριτήρια. Κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είναι, πράγματι, αντίθετη προς το προαναφερθέν άρθρο η νομοθεσία που στερεί από μεγάλο αριθμό ατόμων, «χωρίς διαφοροποιήσεις», το δικαίωμα ψήφου «αδιακρίτως» και «αυτοδικαίως [...], ανεξαρτήτως της διάρκειας της ποινής και της φύσεως ή της βαρύτητας του διαπραχθέντος αδικήματος και της προσωπικής τους καταστάσεως», συνάγοντας ότι «ένας τέτοιου είδους γενικός, αυτοδίκαιος και αδιάκριτος περιορισμός ενός ζωτικής σημασίας κατοχυρούμενου από τον Χάρτη δικαιώματος βαίνει πέραν του αποδεκτού περιθωρίου εκτιμήσεως, όσο ευρύ και αν είναι τούτο, και είναι ασύμβατος προς το άρθρο 3 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου³⁵».

119. Ειδικότερα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποδίδει μεγάλη σημασία στη δυνατότητα αναθεωρήσεως του στερητικού του δικαιώματος μέτρου, έχει δε κρίνει ότι δεν χαρακτηρίζεται από υπερβολική αυστηρότητα, ασύμβατη με τη Σύμβαση της Ρώμης, εθνικό σύστημα το οποίο επιτρέπει την αποκατάσταση του δικαιώματος ψήφου κατόπιν αιτήσεως η οποία υποβάλλεται μετά την πάροδο τριών ετών από την έκτιση της κύριας ποινής και υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύεται καλή διαγωγή, πραγματική και διαρκής³⁶.

120. Υπό τις περιστάσεις αυτές, φρονώ ότι τα κράτη μέλη δύνανται να περιλαμβάνουν την ποινική καταδίκη στους λόγους στέρσεως του δικαιώματος ψήφου, χωρίς τούτο να επάγεται την ασυμβατότητα της προβλέψεως αυτής προς το δίκαιο της Ένωσης, μόνον όμως υπό τους όρους υπό τους οποίους η στέρηση αυτή κρίνεται αποδεκτή από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Τούτο συνάγεται με σαφήνεια από τη νομολογία του Δικαστηρίου, το οποίο υπενθυμίζει πάντοτε, στο πλαίσιο της εν λόγω νομολογίας, ότι «τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως για να εξαρτήσουν το δικαίωμα του εκλέγειν από προϋποθέσεις. Εντούτοις, οι προϋποθέσεις αυτές δεν μπορούν να περιορίσουν τα σχετικά δικαιώματα σε βαθμό ώστε να θίξουν την ίδια την ουσία τους και να τα καταστήσουν μη αποτελεσματικά[,] [π]ρέπει να επιδιώκουν νόμιμο σκοπό και τα χρησιμοποιούμενα μέσα δεν μπορούν να είναι δυσανάλογα»³⁷.

121. Κατά την άποψή μου, η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία δεν είναι, κατ' αρχήν, ασύμβατη με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθόσον, παρότι η αποτελεσματικότητα της δυνατότητας αναθεωρήσεως τέθηκε υπό σοβαρή αμφισβήτηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, εντούτοις, το γαλλικό δίκαιο προβλέπει τη δυνατότητα αναθεωρήσεως της μόνιμης στέρσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Τούτο φαίνεται να ορίζει το άρθρο 702-1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 2009-1436, της 24ης Νοεμβρίου 2009 περί σωφρονισμού, δυνάμει του οποίου κάθε πρόσωπο που τελεί υπό στέρηση, απαγόρευση ή ανικανότητα συνεπεία καταδίκης σε κύρια ή παρεπόμενη ποινή μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο την ολική ή μερική άρση τους.

34 — Η απόκλιση αυτή είχε ήδη διαπιστωθεί το 1993 με την πρόταση της Επιτροπής η οποία θα κατέληγε στην οδηγία 93/109/ΕΚ του Συμβουλίου, της 6ης Δεκεμβρίου 1993, για τις λεπτομέρειες άσκησης του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τους πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε ένα κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι (ΕΕ L 329, σ. 34). Στη θεωρία, βλ., παραδείγματος χάριν, Rottinghaus, B., *Incarceration and Enfranchisement: International Practices, Impact and Recommendations for Reform*, International Foundation for Election Systems, Washington DC 2003· Ewald, A., και Rottinghaus, B., *Criminal Disenfranchisement in an International Perspective* Cambridge University Press, 2009.

35 — Υποθέσεις Hirst κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 2) [GC] αριθ. 74026/01, 2005-IX, σκέψη 82· Frodl κατά Αυστρίας, αριθ. 20201/04, σκέψη 25· Scoppola κατά Ιταλίας (αριθ. 3) [GC], αριθ. 126/05, σκέψη 96.

36 — Απόφαση Scoppola κατά Ιταλίας (αριθ. 3) [GC], αριθ. 126/05, σκέψη 109.

37 — Απόφαση Ισπανία κατά Ηνωμένου Βασιλείου (C-145/04, EU:C:2006:543, σκέψη 94).

122. Τούτο, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η επίμαχη νομοθεσία δεν φαίνεται να παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά της γενικής, αυτοδίκαιης και αδιάκριτης εφαρμογής που επικρίνει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δεδομένου ότι δεν φαίνεται να εφαρμόζεται σε κάθε είδους αξιόποινη πράξη, αλλά μόνο σε αυτές με ιδιαίτερη βαρύτητα, θα μπορούσε να αποκλείσει την ασυμβατότητα της εν λόγω νομοθεσίας προς το δίκαιο της Ένωσης, πάντοτε όμως υπό τον έλεγχο του δικαστηρίου.

123. Εν τέλει, βάσει όλων των ανωτέρω, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει εάν η δυνατότητα αναθεώρησης που προσφέρει το εθνικό δίκαιο αποδεικνύεται, στην πράξη, αρκούντως ικανή να αποτρέψει το ενδεχόμενο να καταστεί εκ των πραγμάτων η στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι μη αναστρέψιμα μόνιμη και, ως εκ τούτου, δυσανάλογη και προσβάλλουσα εν τέλει το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού. Συναφώς, μπορούν να αποτελέσουν κρίσιμα στοιχεία εκτιμήσεως η κατά το μάλλον ή ήττον πραγματική δυσκολία της διαδικασίας αναθεώρησης όσον αφορά τις απαιτούμενες για την κίνησή της προϋποθέσεις, ο λογικός χαρακτήρας των εξόδων, λαμβανομένης ιδιαιτέρως υπόψη της δυνατότητας, εφόσον απαιτείται νομική αρωγή ή αντιπροσώπευση, χορηγήσεως του ευεργετήματος πενίας, καθώς επίσης η παρατηρούμενη πρακτική των αρχών που είναι αρμόδιες να αποφανθούν επί της αιτήσεως αναθεώρησης όσον αφορά την αυστηρότητα των προϋποθέσεων που απαιτούνται για να γίνει η αίτηση δεκτή.

124. Συνοψίζοντας, φρονώ ότι το άρθρο 39 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, εφόσον η νομοθεσία αυτή δεν θεσπίζει γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, χωρίς αρκούντως αποτελεσματική δυνατότητα αναθεώρησης, ζήτημα που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει.

VII – Πρόταση

125. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα ως εξής:

- «1. Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως, να αποφανθεί επί της συμβατότητας της προβαλλόμενης από το Tribunal d'instance εθνικής νομοθεσίας προς το αναγνωριζόμενο από το άρθρο 49, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαίωμα.
2. Το άρθρο 39 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, εφόσον η νομοθεσία αυτή δεν θεσπίζει γενική, αόριστη και αυτοδίκαιη στέρηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, χωρίς αρκούντως αποτελεσματική δυνατότητα αναθεώρησης, ζήτημα που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει.»